

Tjärdalen

Hällnäs 1920-talet.

Fotograf: Kronjägare Erik Gruffman

Det var kanske så här tjärdalen såg ut, den som Sara Lidman beskriver i boken Tjärdalen. Tjärdalständningen var lite av en folkfest. N`Nisj hade hållit på ett år med att skaffa tjärved. Hårt slit. Han avvaktade rätt väder, d v s vindstilla, men på morgonen då han skulle tända den hade n`Jonas raserat den. N`Jonas hann inte undan utan fastnade i bråten – och dog sedan av skadorna. N`Nisj fick ett nervsammanbrott. N`Albert lurade sedan av n`Nisj hustrun Agda tjärdalen, reparerade den, brände den och tjänade pengar på affären.

Tjäran anses ha varit en av Sveriges viktigaste exportvaror under 1600- och 1700-talet. I mitten av 1700-talet omfattade exporten ca 14 000 000 liter om året, vilket motsvarar ca 110 000 tunnor.

Tjärproduktionerna nådde sin kulmen vid mitten av 1850-talet, och sjönk därefter undan för undan, men var fortfarande vid 1880-talets mitt ganska stor. Nedgången berodde framför allt på att segelfartygen försvann och tågvirke slutade användas.

Föreläsningen har fyra delar

- Vad är en tjärdal – egentligen?
- Vad är tjära?
- Tjärhanterings historia, med fokus på Västerbotten.
- Att bränna sin egen tjära.

Nu följer några bilder hämtade ur föreläsningens fyra delar.

Vad är en tjärdal – egentligen?

Tjärdalar byggdes i en vindsyddad sluttning, och tändes en vindstilla kväll vid midsommartid.

Förenklad tjärugn.

En 60 liters tunna hårdpackas med finkluven tjärved.

Tunnan med den packade tjärveden vänds sedan upp och ner i ett oljefat som står på ett stativ. I botten på oljefatet sitter ett fastsvetsat rör som tjäran ska rinna i. Se nästa bild.

De gaser som bildas är lättantändliga.

Vad är tjära?

Tjära utvinns ur tall, men det går även att utvinna tjära ur gran, men utbytet blir inte lika stort. Rent kemiskt är dock tjära från tall och kåda från gran samma sak.

Helst ska man använda tall från stenbunden mark, ej myrmark, eftersom då tjäran kommer att innehålla stor del tjärvatten.

Sävenäs- en märklig skuta.

”Utan tjära – inga skepp”

Det stora användningsområdet för tjära var impregnering av trävirket, rep och tågvirke på segelskutorna. Dalbränd lättflytande tjära av hög kvalitet var ett utmärkt impregnerings- och vattenavvisningsmedel för de hamprep som användes vid riggning av segelfartygen.

Fregatten eller fullriggaren Sävenäs från Skellefteå hör till de märkliga segelfartyg som byggdes vid Västerbottens kust för att segla ut med ortens produkter, bl a tjära, till främmande länder. Många förundrades över hur länge fartyg från denna kust kunde stå emot påfrestningarna på världshaven. Svaret är att de var byggda av norrländsk kärnfura impregnerade med västerbottnisk tjära av högsta kvalitet.

Tjärhanteringen historia

Nu visas med några bilder om tjärhanteringen hämtade från föreläsningen. Från stubbe i Degerfors kommun (Vindeln) till Tjärhovet i Umeå.

Stubbrytning med kedjeverktyg.

Stubbrytning med kedjehävtyg. Degerfors kn. 1930-talet

Foto 1. I Levander

Tjärdalen lägges.

Tjärdalen lägges. Manjaur, Vindelns kommun. 1971

Foto 8. L-E Borgegård

Småveden, spinken påstjälpes.

Småveden - spinken - påstjälpes. Degerfors kn. Sekelskiftet
Foto 10. J Köhler, Nordiska museet

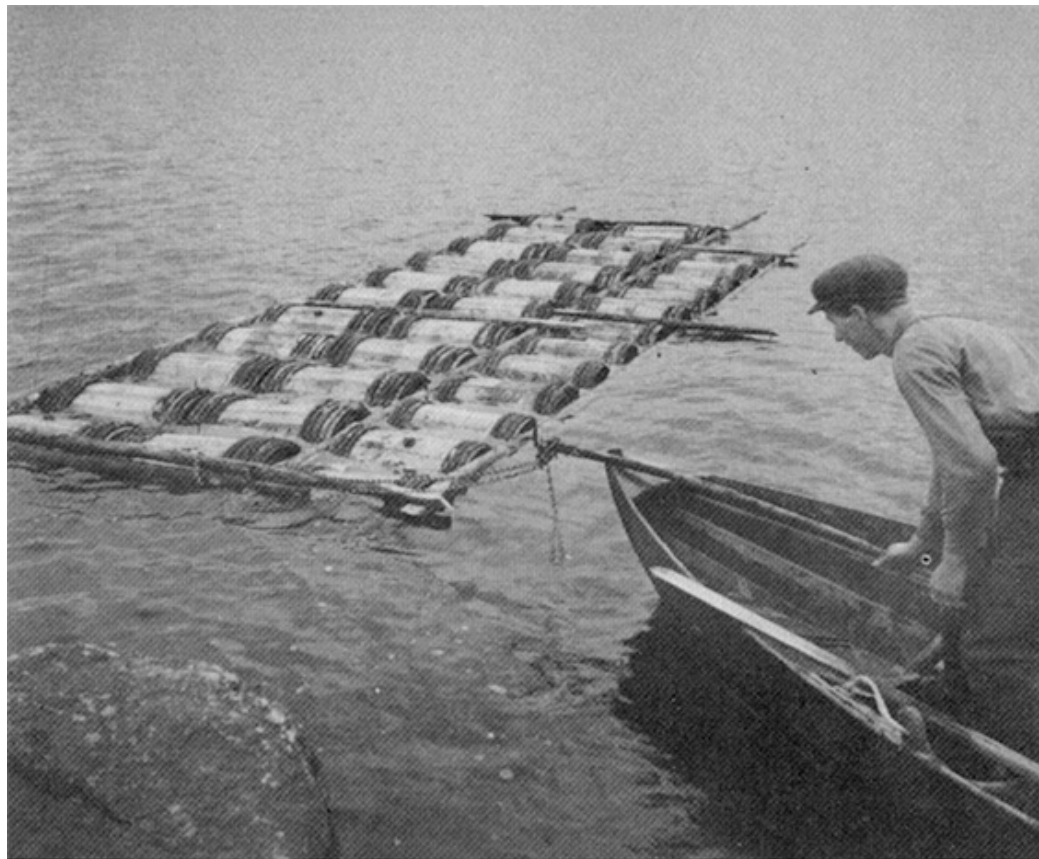
Dalen täcks med torv.

Dalen täcks med mossa. Rusksele, Lycksele kn. 1971

Foto 11. L-E Borgegård

Bogsering av tjärflotte.

Bogsering av tjärflotte. Hjukensjön, Degerfors kn. 1936

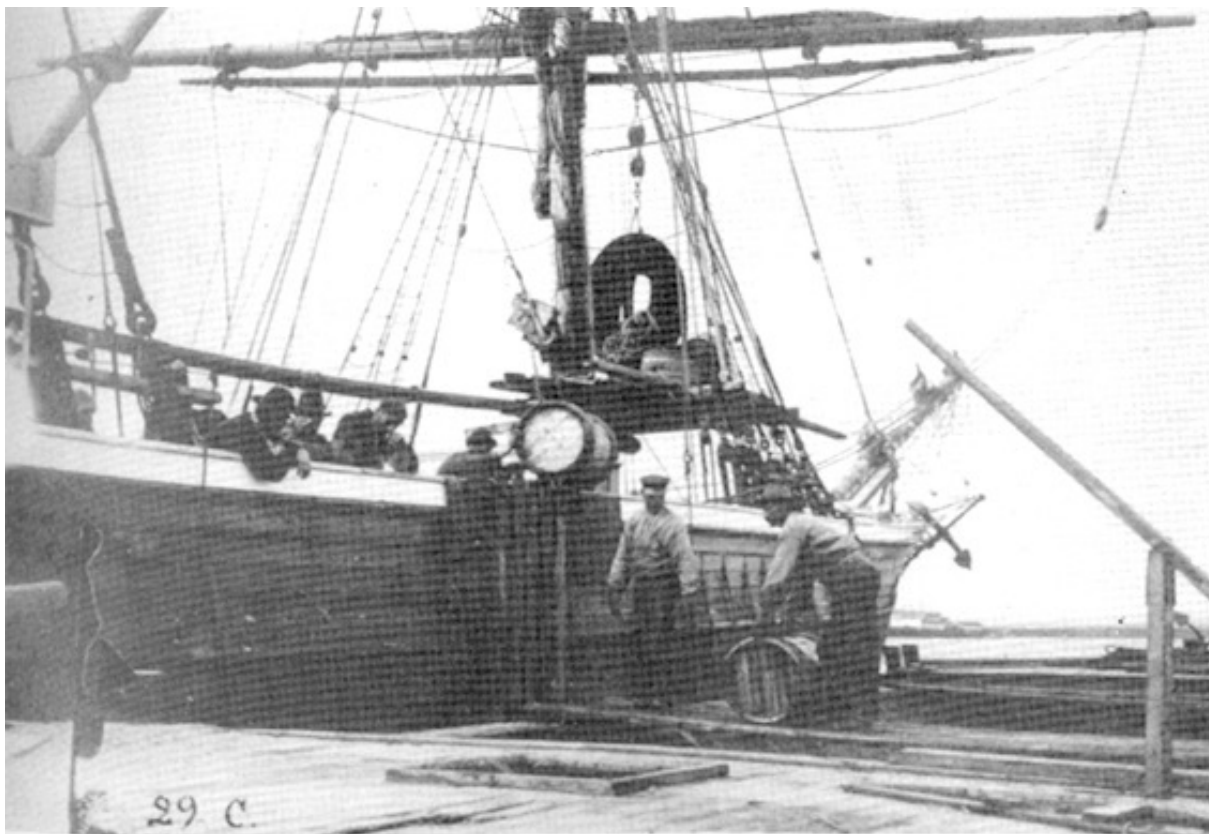
Foto 16. V Lundgren, STF:s bildarkiv

Kontrollstämpel med tjärbolagets namn. Initialerna och kronorna visar att tunnan innehåller kvaliteten ”fin tjära” från Umeå Tjärexport AB.

Kontrollstämpel med tjärbolagets namn. Initialerna och kronorna visar att tunnan innehåller kvaliteten fin tjära från Umeå Tjärexport AB. Sekelskiftet
Foto 22. J Köhler, Nordiska museet

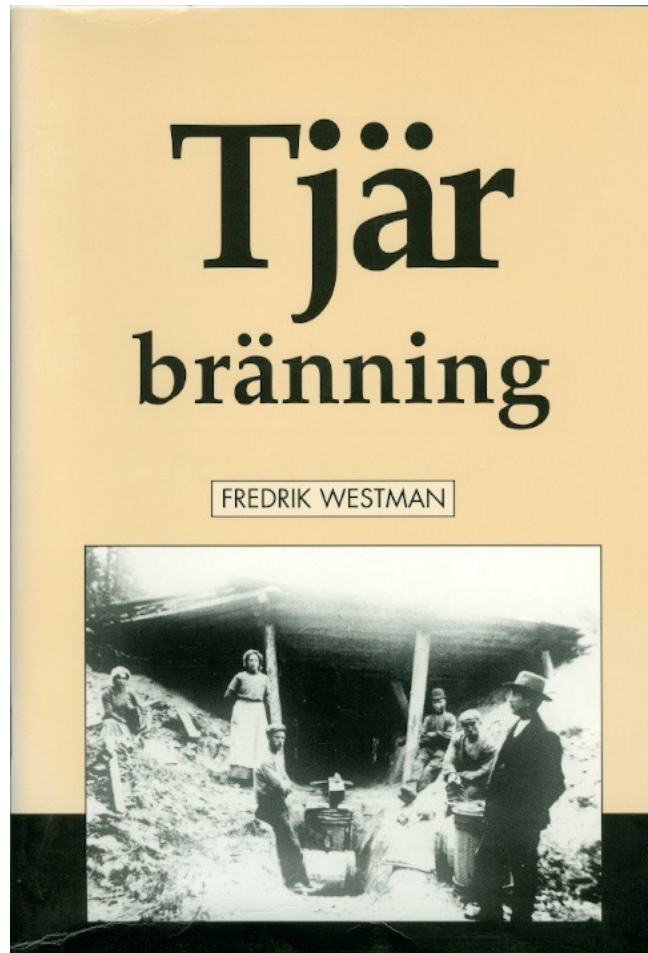
Lastning av Tjärtunnor.

Lastning av tjärtunnor. Umeå. Sekelskiftet
Foto 23. R Grave, Nordiska museet

Tjäran anses ha varit en av Sveriges viktigaste exportvaror under 1600- och 1700-talet. I mitten av 1700-talet omfattade exporten ca 14 000 000 liter om året, vilket motsvarar ca 110 000 tunnor

Att bränna sin egen tjära

En utförlig beskrivning hur man bränner sin egen tjära finns i boken Tjärbränning.

Minitjärdalen

Här följer nu några bilder hämtade ur föreläsningen, som visar hur jag tillsammans med mina elever brände tjära i en minitjärdal.

Inläggning av tjärved

Tändning vid eldskottet

Tjäran kommer efter ca 45 minuter.

Kolastöten

Efter bränningen täcks tjärdalen med jord och sågspån så att den kvävs och kallnar. Efter 4-5 dagar kan man ta bort täckningen och ta till vara dalkolen som sedan ska användas i minismedjan.